

УДК 37.027+37.018.26

Наталія Андрущенко,
аспірант Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини

ВЗАЄМОДІЯ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ І СІМ'Ї В АСПЕКТІ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

У статті розглядається й уточнюється сутність поняття «взаємодія», «взаємодія дошкільного навчального закладу і сім'ї» як найважливіших інституцій соціалізації і виховання дитини. Автор на основі аналізу наукових поглядів щодо сутності категорії «взаємодія», наголошує на тому, що кардинальні зміни поглядів на цінності сучасної сім'ї, важливі завдання дошкільної освіти вимагають переосмислення традиційних підходів до взаємодії дошкільних навчальних закладів з батьками вихованців. Дослідниця формулює мету та провідні завдання такої взаємодії, що впливають на формування здорового способу життя особистості дитини.

Ключові слова: здоров'я, здоровий спосіб життя, взаємодія дошкільного навчального заклад, сім'ї вихованців.

В статье рассматривается и уточняется сущность понятий: «взаимодействие», «взаимодействие дошкольного образовательного учреждения и семьи» как самых важных институций социализации и воспитания ребенка. Автор на основании анализа научных взглядов о сущности категории «взаимодействие», акцентирует внимание на том, что кардинальные изменения взглядов на ценности современной семьи, важные задания дошкольного образования требуют переосмысления традиционных подходов к взаимодействию дошкольного образовательного учреждения с семьями воспитанников; формулирует цель и задания такого взаимодействия, влияющие на формирование здорового способа жизни личности.

Ключевые слова: здоровье, здоровый способ жизни, взаимодействие дошкольного образовательного учреждения с семьей, семьи воспитанников.

In the article the essence and refined the concept of «interaction», «interaction kindergarten and the family» as the most important institutions of socialization and education of the child. The author based on the analysis of scientific views regarding the nature of the category of «interaction», emphasizes that the dramatic changes of views on the modern family values are important objectives of preschool education require rethinking traditional

approaches to interaction between pre-schools with parents of pupils. The researcher defines goals and key objectives such interactions affecting the healthy lifestyle of the child. Namely: the disclosure features physical, mental, social and spiritual health of preschool and important example of parents for the education of children retaining health behavior; the need to ensure a favorable psychological atmosphere in the family and humanization of relations between parents and children, maintaining the image of the family as the fundamental principle of education in child care retaining health behavior.

Key words: *health, healthy lifestyle, interacting pre-schools, the families of the pupils.*

Одним із найважливіших завдань держави в умовах сьогодення є розвиток особистості дитини як основний ресурс, що визначає поступальний рух суспільства. Це задекларовано в Законах України «Про охорону дитинства», «Про дошкільну освіту», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», у Сімейному кодексі України, Базовому компоненті дошкільної освіти, який орієнтує педагогів на формування здорового способу життя дітей, що визначено одним із першочергових завдань освіти.

Вивчення проблеми стану здоров'я та способу життя сучасних дітей вимагає зміни загальноприйнятих підходів у цій сфері, а саме: розглядати питання впливу на формування здорового способу життя дітей двох найважливіших соціальних інституцій – дошкільного навчального закладу і сім'ї. У сучасній соціально-культурній ситуації і складних економічних умовах процес взаємодії з сім'єю є одним із стратегічних напрямів діяльності дошкільного навчального закладу, що актуалізує виховання здоров'язбережувальної поведінки старших дошкільників у взаємодії закладу освіти з сім'ями вихованців.

Серед досліджень сучасних українських учених, присвячених проблемі зміцнення здоров'я дітей, виокремлюються такі: Т. Андрющенко, Г. Беленька, О. Богініч, Т. Бабюк, Е. Вільчковський, Л. Лохвицька, Н. Денисенко, Л. Зданевич, Н. Кот, Н. Маковецька, Н. Семенова, С. Юрочкіна та ін.); наукові підходи досімейного виховання в сучасних умовах висвітлено у дослідженнях Т. Алексеєнко, О. Докукіної, Т. Кравченко, В. Постового, Л. Руденко та ін. аспекти практичної реалізації означеної проблеми розкрито у дослідженнях Водночас, у вказаних дослідженнях означеної проблеми не приділяється належна увага аспекту взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї в аспекті формування у дітей здоров'язбережувальної поведінки.

Мета статті – визначити мету та завдання взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї в аспекті формування у дітей здоров'язбережувальної поведінки.

Задля організації ефективної взаємодії цих двох соціальних інституцій,

важливих для розвитку дитини дошкільного віку, варто насамперед звернутися до розуміння поняття взаємодія, яке тлумачиться в лексикографічних джерелах як «процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що обумовлює їх взаємозв'язок. Взаємодія є інтегруючим фактором, що сприяє утворенню структур. Особливістю взаємодії є її причинна обумовленість» [5, с. 60]. У суспільстві взаємодія – це система зав'язків між індивідами, соціальними групами, сукупність усіх соціальних відносин. Соціальні взаємозв'язки мають різні підстави і багато різних відтінків, які залежать від особистісних якостей індивідів, що вступають у взаємозв'язок. Формування цих взаємозв'язків відбувається поступово – від простих форм до складних. Соціальні зв'язки індивіда, який знаходиться навіть у малочисельній групі є певною чисельністю взаємодій, які складаються з дій і відповідних зворотних реакцій на них. При цьому утворюється складна система взаємодій, куди залучена рівна кількість особистостей. З позицій соціальних психологів (М. Вебер) соціальна взаємодія має такі особливості: вона повинна бути по-перше – раціональною, усвідомленою і по-друге, орієнтованою на поведінку інших людей.

Результати багатьох досліджень дають змогу дійти висновку, що традиційна система дошкільної освіти більшою мірою зорієнтована лише на передачу знань та уявлень про здоров'я людини, що не призводить до виховання у дітей здоров'язбережувальної поведінки, що сприяє використанню накопиченої інформації, трансформуючи її в усі аспекти життєдіяльності дитини.

Сучасна соціальна психологія розглядає взаємодіяльність через призму активності особистості (К. Абульханова-Славська, В. Татенко та ін.). активна взаємодія між людьми виникає як функція діяльності (предметно спрямованої активності) та поведінки (пасивної взаємодії між людьми). Більшість вітчизняних авторів розглядають взаємодію в соціально-психологічному плані як аспект спілкування, що виявляється в організації людьми взаємних дій, спрямованих на реалізацію спільної діяльності, досягнення певної спільної мети (М. Корнєв, А. Коваленко). У процесі діяльності люди обмінюються не тільки інформацією, а й різними діями, які забезпечують планування спільної діяльності, її координацію і розподіл функцій. За їхньою допомогою здійснюється взаємне стимулювання, взаємний контроль та взаємодопомога у процесі розв'язання спільного завдання. Це передбачає, що кожен з учасників-партнерів у взаємодії зробить свій внесок у її розв'язання, що забезпечить більшу ефективність порівняно і індивідуальним виконанням завдання.

Отже, взаємодія у соціальній психології розглядаються у двох аспектах: як контакту двох або більше осіб, що має своїм результатом взаємні зміни їхньої поведінки діяльності, стосунків, установок. Другий аспект – це розглядання взаємодії як взаємозумовлених індивідуальних

дій, що пов'язані циклічною причинною залежністю. У цьому аспекті поняття взаємодія використовується для визначення способу реалізації спільної діяльності, мета якої зумовлює взаємне узгодження індивідуальних дій, розподіл і кооперацію функцій [3, с. 446].

Важливим також для організації взаємодії дошкільного навчального закладу з родинами вихованців з формування їхньої здоров'язбережувальної поведінки є підходи до взаємодії як до контакту між людьми, а також як до організації діяльності як процесу, де відбувається зумовлювання індивідуальних дій. Перший підхід до взаємодії як до контакту між людьми дає змогу виокремити різні види контактів: просторові (які поділяються на опосередкований контакт, коли поведінка змінюється через здогадку про присутність індивіда у певному місці й візуальний просторовий контакт, коли поведінка змінюється під впливом пасивної присутності інших); контакти зацікавленості (сутність яких полягає у виборі соціального об'єкту, що має певні цінності або риси, які відповідають потребам індивіда); контакти обміну (як вид соціальних взаємозв'язків, в яких індивіди обмінюються цінностями, не маючи прагнення змінити поведінку інших людей) Водночас, другий підхід до розуміння поняття взаємодія, як до організації діяльності передбачає взаємодія це процес зумовлювання індивідуальних дій, що пов'язані циклічною залежністю, в якій поведінка кожного з учасників виступає одночасно стимулом і реакцією на поведінку інших[3, с. 447–448]. Згідно з цим підходом взаємодію дошкільного навчального закладу з родинами вихованців розглядаємо як взаємовплив вихователів і батьків, взаємодію яких відповідно розглядаємо як послідовну зміну суб'єкт-об'єктних характеристик учасників педагогічного процесу в закладі освіти: спочатку вихователь є суб'єктом, а батьки – об'єктами впливу, а потім навпаки. За такого розуміння взаємодія цих двох соціальних інституцій передбачає наявність таких елементів: вихователь, який визначає потребу в активізації поведінки батьків, мету діяльності, методи і форми координації діяльності з батьками, на яких спрямована взаємодія з метою їхньої педагогізації. Окрім того, елементом організації взаємодії вихователів і батьків є також взаємодія з іншими соціальними інституціями з метою оптимізації педагогічного процесу і підвищення рівня кваліфікації співробітників. Також важливим елементом взаємодії є певна конкретна ситуація – стан проблеми формування здоров'язбережувальної поведінки дітей – де головна увага суспільства акцентується на тому, що здоров'я потрібно не стільки повертати, скільки змалку виховувати в кожній людині усталені звички здорового способу життя.

Сьогодні є актуальна потреба нового осмислення проблеми здоров'я людини: доведено, що воно – це цілісне системне явище, природа якого обумовлена як природними та соціальними зовнішніми чинниками, так і внутрішніми, тими, що визначають психологічне ставлення людини до

себе і до тих обставин, в яких вона реалізує власне життя. Це означає, що вихователь повинен оцінити ставлення до здоров'язбережувальної поведінки дітей їхніх батьків, умови і засоби середовища, із допомогою мотивації внести корективи в мету і методи взаємодії дорослих і дітей, задля чого необхідно володіти механізмами взаємодії (потреба, мотивація і власне сама дія). Потреба – сутність динамічна психічна сила, що проявляється як стан внутрішньої напруги, спонукаючи індивіда до цілеспрямованої активності для задоволення своїх життєво важливих функцій – самозбереження і саморозвитку [4, с. 126] Серед потреб можна назвати потребу в безпеці, у спілкуванні, у самоствердженні, самоповазі, моральні потреби тощо. Потреба співвідноситься індивідом з об'єктами (суб'єктами) навколишнього середовища, актуалізуючи строго визначені мотиви. Соціальний об'єкт, який поєднується з мотивом, викликає інтерес. Розвиток інтересу призводить до появи мети щодо конкретних соціальних об'єктів, поява якої означає усвідомлення індивідом ситуації і можливість подальшого розвитку суб'єктивної активності, що призводить до формування мотиваційної установки. Така установка є потенційною готовністю до здійснення соціальної дії. Знання та розуміння педагогом цих механізмів важливе для налагодження ефективної взаємодії з родинами вихованців, оскільки батьки можуть на початку актином заперечувати її, погоджувати з вихователем або виявляти пасивність. У відповідь на таке ставлення педагог може змінювати спосіб переконання або спосіб діяльності. При цьому варто зважати на те, що у здійсненні взаємодії велику роль відіграють очікування, що пред'являються індивідами і групами один до одного. Такі очікування дають можливість оцінити поведінку обох суб'єктів взаємодії і вирішити аспекти її подальшого продовження. Таке продовження очікуваної взаємодії може бути стійким, багаторазовим і навіть постійним, при цьому можуть з'являтися нові очікування, які надають взаємодії упорядкований і передбачуваний характер [3, с. 450].

Отже, формування культури поведінки дитини можливо лише за умови, що дитина знає і розуміє норми і правила поведінки і прагне виконувати їх у повсякденному житті. Ефектність виховання культури поведінки залежить від позитивної мотивації поведінки дитини. Формування моральних мотивів і відіграє важливу роль в оволодінні нормами моралі і вихованні звичок поведінки. Щоб діти засвоїли правила поведінки дорослим варто систематично і обґрунтовано оцінювати характер їх виконання. Лише за такого підходу у дітей виробляються правильні і ціннісні звички. У результаті оцінювання поведінки дитини дорослим, акцентуванні на її правильних вчинках, у дитини формуються позитивні почуття, моральні уявлення, готовність діяти відповідно до них. Вчинок дитини, який схвалено дорослими викликає у неї задоволення, прагнення не порушувати правил поведінки. Досвід вчинків, що

здійснюється у певних умовах, закріплюється, і таким чином формуються звички. Морально значимі мотиви поведінки сприяють їх стійкості і глибині. Формування у дитини моральних звичок відбувається лише в умовах емоційно сприятливого вихованого процесу, який сприяє їх набуттю дітьми. Як справедливо наголошує Г. Щукіна, «Ні покарання, ні страх перед ним, ні погрози не сприяють виробленню звички, тяжкі переживання не підкріплюють собою усвідомлення необхідності її набуття. Сприятлива емоційна обстановка привертає вихованця до починань вихователя. Дитина стає більш довірлива до порад інших, а сам процес вироблення звички приносить їй при цьому почуття задоволення» [2, с. 132].

Як стверджують О. Запорожець, Т. Маркова, моральний досвід дитини є обов'язковим компонентом моральної звички. При цьому учені наголошують, що не всякий моральний досвід може сприяти вихованню активної діяльності дитини, формуванню моральних звичок. Дослідження показують, що досвід дає успішний результат за умов: якщо він пов'язаний із повсякденним життям, коли надається значення буденним звичайним явищам, а не тільки помічається яскраве, випадкове; якщо моральним вправам надається усвідомлений, змістовний, а не формальний характер; якщо першочергово дітей привчають до того, як слід чинити в тому чи іншому випадку [2, с. 132].

При цьому слід врахувати специфіку життєвого досвіду дитини дошкільного віку, якого ще недостатньо щоб самостійно вирішувати складні життєві ситуації. А також те, що формування моральних звичок не можна організовувати як спеціальну діяльність дитини. Щоб виховати у дітей навички і звички правильної поведінки необхідно насамперед чітко організувати їхній життєвий уклад, що означає побудувати всю життєдіяльність дітей таким чином, щоб кожний акт їхнього спілкування з дорослими містив такі дії, повторне виконання яких сприяє утворенню нових звичок. Досвід вчинків у дітей складається поступово у процесі життєдіяльності та спілкування з однолітками і дорослими. Ці вчинки, їх оцінки і почуття, які переживаються дитиною, повторюючись, закріплюються і перетворюються в звички поведінки.

Виховання моральних звичок здійснюється у повсякденному житті дитини як в сімейному оточенні, так і в середовищі дошкільного закладу під час організації режимних моментів і різноманітних життєвих ситуаціях, які наповнюють життя дитячої групи. Дорослим – і батькам і вихователям – які організовують життєдіяльність дитини необхідно зважати на це і приділяти увагу формуванню і зміцненню тих звичок поведінки, які сприяють формуванню базових якостей особистості дитини: самостійності, відповідальності, наполегливості тощо.

Сім'я завжди перебуває в центрі психолого-педагогічних досліджень. Сучасна наука і практика переконливо доводять, що сім'я відіграє визначальну і унікальну роль як у розвитку загальному дитини, так і у

формуванні її соціальної поведінки загалом та здоров'язбережувальної зокрема. Саме в сім'ї відбувається первинна соціалізація дитини: формується її ставлення до світу, до людей, до самої себе, виникає почуття власної гідності, віри в себе, готовності взаємодіяти з іншими людьми на засадах взаємоповаги і толерантності.

Рідні й близькі як агенти соціалізації здійснюють соціалізаційний вплив на дитину через: емоційні контакти між членами родини, їх настрої, афекти, емоційні прояви; стосунки батьків у міжособистісному та інтимному спілкуванні; соціальну поведінку і взаємодію батьків; прояви оцінного ставлення близьких до дитини. У соціалізації дітей агенти за своїми ролями розрізняються залежно від того, наскільки вони значущі для дитини, на якому рівні прихильності вони перебувають, як будується взаємодія з дитиною, якими засобами вони здійснюють свій соціалізаційний вплив, оскільки родина об'єднує людей різної статі та віку з різними інтересами, поглядами, переконаннями.

Серед функцій, які виконує сім'я, науковці визначають такі: економічну, господарсько-побутову, рекреативну, репродуктивну і виховану. Як стверджують соціологи, виконуючи репродуктивну функцію, в основі якої лежить прагнення людини до продовження роду, сім'я є відповідальною за фізичний, психічний та інтелектуальний розвиток дитини. Водночас, очевидним є те, що сьогодні сучасна економічна ситуація визначила тенденції переорієнтування сім'ї з функції виховання на просте виживання. Науковці виокремлюють дві протилежні установки, характерні для сучасних сімей – гіперопіка і навпаки – небажання визначати собою обов'язки щодо виховання дітей, постійне роздратування щодо їхньої поведінки. Як правомірно зауважує В. Слободчиков, повне уособлення сім'ї від освітніх установ уже призвело до заміни суспільного виховання приватно-сімейним, з одного боку і формально-державним з другого [6].

Характерними ознаками сімей з недостатнім вихованим потенціалом психологи вважають такі: непослідовність у виховних впливах на дитину, емоційне неприйняття батьками своїх дітей, що призводить до порушень їхнього психічного розвитку, породжує зниження самооцінки дитини та рівня її домагань; така стратегія є джерелом підвищеної тривожності (страх покарання, відторгнення, утрата любові батьків) спричиняє виникнення непрямой агресії, налаштовує дитину на пасивне уникнення труднощів [7].

Кардинальні зміни поглядів на цінності сучасної сім'ї, важливі завдання дошкільної освіти вимагають переосмислення традиційних підходів до взаємодії дошкільних навчальних закладів з батьками вихованців. Сьогодні дошкільна установа є закладом не лише усебічного і гармонійного розвитку дитини, інститутом її первинної соціалізації, не лише формування компетентності педагогів, які освоюють новітні технології

дошкільної освіти.

Сьогодні дошкільний навчальний заклад є насамперед інституцією, що покликана забезпечити взаємодію із батьками, їхню педагогічну просвіту та залучення батьків до виховання у дітей здоров'язбережувальної поведінки. За такого підходу основною метою взаємодії є психолого-педагогічна підтримка батьків, встановлення тісних контактів задля виховання у дітей здоров'язбережувальної поведінки. Провідними завданнями взаємодії визначаємо: озброєння батьків мінімум необхідних знань щодо фізичного виховання та факторів розвитку дитини дошкільного віку – отримання знання про етапи фізичного та психічного розвитку дошкільника, сенситивні періоди розвитку, а також знань про те, що фізичному здоров'ю дитини сприяють активна рухова діяльність, достатнє перебування на свіжому повітрі, загартування та гігієна, раціональне харчування, цікавий і корисний відпочинок, повноцінний сон. Зміцненню психічного здоров'я дитини сприяє активне та оптимістичне пізнання світу, прояв позитивних емоцій навіть при розв'язанні проблемних ситуацій, доброзичливе ставлення до інших, уміння спостерігати, аналізувати тощо. На формування соціального здоров'я дитини впливає усвідомлення того, що стосунки між людьми мають бути доброзичливими, культурними з проявом активності та самостійності, а для духовного здоров'я дитини необхідне дбайливе ставлення до природи, людей та їхніх духовних надбань, всього живого та неживого [1].

Серед основних завдань взаємодії також визначаємо розкриття особливостей фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я дошкільника, а також значення прикладу батьків для виховання у дітей здоров'язбережувальної поведінки; необхідність забезпечення сприятливої психологічної атмосфери в сім'ї та гуманізація взаємин батьків і дітей, підтримання іміджу сім'ї як першооснови виховання у дитини здоров'я збережувальної поведінки; спонукання батьків до активної участі в фізкультурно-оздоровчій роботі з дітьми; розвиток активної позиції батьків в організації здорового способу життя родини і взаємодії з дошкільним закладом та формування компетентності батьків в питаннях фізкультурно-оздоровчої діяльності та висока ступінь їхнього залучення до інтегрованої системи фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми, що гарантуватиме збереження та зміцнення здоров'я дітей, безпеку їхньої життєдіяльності, оздоровлення, профілактику захворювань, корекцію відхилень у здоров'ї та порушень у розвитку.

Дошкільний навчальний заклад – друга після сім'ї соціальна інституція, яка завжди була і залишається середовищем розвитку і виховання дитини, спроможна забезпечити дитині повноцінне дитинство, якісний фізичний та особистісний розвиток, перший соціальний досвід спілкування з однолітками, повноцінно та раціонально організований руховий режим.

Сучасний дошкільний навчальний заклад як інституція гармонійного виховання особистості дитини поєднує в собі: освітньо-виховну установу, яка реалізує функції виховання через організацію різних видів діяльностей; організаційну, яка упорядковує процес взаємодії з родинами вихованців та іншими соціальними інституціями мікоросоціуму, сприяє формуванню компетенцій педагогів та батьків з питань взаємодії, яка повинна будуватися на медичних, психологічних, економічних, моральних, національних, регіональних та інших засадах; соціально-психологічну групу (велику – дошкільний навчальний заклад в цілому, та декілька малих(дошкільні) групи), вплив якої на дітей відбувається у процесі спілкування під час організованої діяльності та повсякденної життєдіяльності. Завдяки загальносоціальним і груповим програмам поведінки, які існують в сімейному та соціальному середовищі, конструюються автономні особистісні регулятори поведінки дитини, що дозволяють їй визначати та вибирати саме ті способи поведінки, які позитивно «вписуються» в суспільну динаміку соціальних зв'язків і взаємодій.

Педагогічно правильно організована взаємодія дошкільного навчального закладу з родинами вихованців сприяє усвідомленню батьками необхідності набуття нових знань для виховання здорової і усебічно розвиненої дитини. Таку взаємодію необхідно спрямовувати на появу у батьків особистісного сенсу до саморозвитку і прагнення до підвищення своїх психолого-педагогічних знань і конструктивної взаємодії з дошкільним навчальним закладом, що буде реалізовано на формувальному етапі експерименту і окреслить перспективи подальших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Денисенко Н. Формування свідомого ставлення до здоров'я / Н. Денисенко // Дошкільне виховання. – 2008. – № 9. – С. 3–5.
2. Основы дошкольной педагогики / Под. ред. А. В. Запорожца, Т. А. Марковой. – М. : Педагогика, 1980. – 272 с.
3. Москаленко В. В. Соціальна психологія. – Київ : Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.
4. Приходько Ю. О. Психологічний словник-довідник: Навч. посіб. / Ю. О. Приходько, В. І. Юрченко. – К. : Каравелла, 2012. – 328 с.
5. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / За ред. В. Шапаря. – Харків. : Прапор, 2009. – 672 с.
6. Слободчиков В. И. Концепция дошкольного образования // Детский сад со всех сторон. – № 19. – 2006. – С. 5–8.
7. Хартман О. Як налагодити продуктивну взаємодію з батьками / О. Хартман, І. Скумен // Вихователь-методист дошкільного закладу. – № 1. – 2016. – С. 38–45.